

KARAMANOĞULLARI

ye, yine Karaman'daki II. İbrâhim Bey Kümbeti de (836/1432) aynı adı taşıyan imarete bitişiktir. Karamanlı türbelerinin hemen hepsi kare planlıdır ve -Mut'taki Lâl Ağa Camii'nin kible yönünde yer alan, piramidal külâhlı iki örnek dışında- kubbelerle örtülüdür. Türbelerin bir kısmı (Ermenek Tolmedrese'deki Emîr Mûsâ Bey Türbesi ile Karaman Hatuniye Medresesi'ndeki Nefîse Sultan Türbesi), içinde yatanların yaptırdıkları medreselerin bünyesinde ana eyvana bitişik olarak yer alır. Ermenek'in Balkusan köyünde bulunan Kerîmüddin Karaman Bey Türbesi (1261 civarı) beşik tonozlu giriş bölümüyle, Konya Musallâ Mezarlığı'ndaki Şücaüddin Türbesi de (749/1348-49) tarikat başlıklarına benzeyen dilimli kubbesiyle diğerlerinden ayrılır.

Karamanlı hamamlarında Türk hamam mimarisinin yüzyıllar boyu uygulanan prensiplerine sadık kalınmış, kare planlı olan soğukluklar kubbe veya çatıyla örtülmüş, sıcaklıklarda ise merkezde göbek taşının bulunduğu kubbeli birim iki, üç veya dört yönde kurnaları barındıran beşik tonozlu eyvanlarla çevrilmiş, eyvanların aralarında kalan köşelere de kare planlı ve kubbeli halvetler yerleştirilmiştir. Çifte hamam olarak tasarlanan Konya Meram Hamamı (826/1423) özgün mimarisi ve ayrıntılarıyla günümüze gelebilen değerli bir örnektir.

Öte yandan Karamanlılar'ın Anamur yakınlarında inşa ettikleri Mâmûre Kalesi, Anadolu Türk askerî mimarisinin gelişiminde önemli bir yer tutar. Ayrıca Ermenek-Anamur yolunda Göksoy üzerinde yer alan Alaköprü, Mimar Süleyman b. Yûsuf adını veren kitâbesi ile önemli bir yapıdır (bk. AKKÖPRÜ).

Karamanlı mimari süslemesinin repertuarı, büyük ölçüde Selçuklu döneminin geometrik ve bitkisel motifleriyle kompozisyon şemalarından oluşur. Ancak erken tarihli birkaç örnek dışında Selçuklu örneklerine göre daha hacimli, kıvrak ve ayrıntılı olan bitkisel süsleme geometrik süslemenin önüne geçer. Bunların yanı sıra hat sanatı süsleme programında yer almaya devam eder. Mukarnas dolgular, başlıkların yanı sıra taçkapıların ve mihrapların kavsaralarında kullanılmıştır. Karamanlı mimarisi Beylikler döneminde Selçuklu mimarisinin figüratif süsleme geleneğini sürdürür. İslâm öncesi Orta Asya Türk inançlarıyla eski Anadolu kültürlerine bağlanan bu örnekler arasında Alanya Obaköy Medresesi'nin taçkapı-

sındaki balık kabartmaları, Meram Hamamı'nda kapı kemerinin kilit taşındaki tavuslar, Karaman Arapzâde Camii'nin ejder başı biçimindeki çörtlenleri, Karaman İbrâhim Bey İmaretî'nin ahşap kapı kanatlarındaki arslan, grifon ve doğuran kadın motifleri sayılabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

E. Diez v.dğr., *Karaman Devri Sanatı*, İstanbul 1950; Ali Kızıltan, *Anadolu Beyliklerinde Cami ve Mescitler*, İstanbul 1958; Tahsin Özgüç, "Monuments of the Period of Taşkın Paşa's Principality", *Atti del Secondo Congresso Internazionale di Arte Turca, Venezia* 1963, Napoli 1965, s. 197-201; Atkın Akalın, *Mut ve Ermenek'deki Türk Eserleri* (lisans tezi, 1966), İÜ Ed.Fak. Türk ve İslâm Sanatı Anabilim Dalı; Ruhidil Ertan, *Niğde'deki Türk Eserleri* (lisans tezi, 1967), İÜ Ed.Fak. Türk ve İslâm Sanatı Anabilim Dalı; Melih Gökdemir, *Niğde Aksaray'ı Türk Mimarî Eserleri* (lisans tezi, 1967), İÜ Ed.Fak. Türk ve İslâm Sanatı Anabilim Dalı; Konyalı, *Karaman Tarihi*, tür.yer.; Yılmaz Önge, "Selçuklularda ve Beyliklerde Ahşap Tavanlar", *Atatürk Konferansları V: 1971-1972*, Ankara 1975, s. 179-195; a.mlf., "Konya-Ermenek-Balkusan (Balbelen) Köyünde Karaman Bey'in Zaviyesi", *Önasya*, III/34, Ankara 1968, s. 8-9; a.mlf., "Ermenek'te Karamanoğlu Emir Musa Medresesi (Tol Medrese)", *a.e.*, V/51 (1969); a.mlf., "Konya'nın Meram Mesiresindeki Mimarî Bir Manzume", *VD*, sy. 10 (1973), s. 367-383; a.mlf., "Karamanoğlu Alaaddin Bey Kümbedi'nin Restorasyonu", *Rölöve ve Restorasyon Dergisi*, sy. 1, Ankara 1974, s. 21-46; *Akdeniz'de İslâm Sanatı Erken Osmanlı Sanatı, Beyliklerinin Mirası*, İstanbul 2000; Barihüda Tanırkorur, *Türkiye Mevlevihanelerinin Mimarî Özellikleri* (doktora tezi, 2000), SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Azmi Avcıoğlu, "Karaman'daki Emir Musa Medresesi", *Konya*, sy. 10, Konya 1937, s. 627-628; a.mlf., "Karaman'da Kirişçi (Yunus) Camii", *a.e.*, sy. 34 (1940), s. 1984-1985; a.mlf., "Karaman'da Mâder-i Mevlâna Camii ve Türbesi", *a.e.*, sy. 35 (1941), s. 2088-2089; a.mlf., "Karaman'da Eminüddin Mescidi", *a.e.*, sy. 36 (1941), s. 3111; A. Saim Ülgen, "Niğde'de Akmedrese", *VD*, sy. 2 (1942), s. 81-82; Suut Kemal Yetkin, "Beylikler Devri Mimarîsinin Klasik Osmanlı Sanatını Hazırlayışı", *AÜİFD*, IV/3-4 (1955), s. 39-43; Mehlika Arel, "Mut'taki Karamanoğulları Devri Eserleri", *VD*, sy. 5 (1962), s. 241-250; Metin Sözen, "Oba Pazarı Çevresi ve Oba Medresesi", *STY*, sy. 1 (1964-65), s. 134-154; Aptullah Kuran, "Karamanlı Medreseleri", *VD*, sy. 8 (1969), s. 209-223.

M. BAHÂ TANMAN

KARAMEHMETOĞLU,
Hüseyin Avni
(bk. ARAPKİRLİ HÜSEYİN AVNİ).

KARÂMİTA
(bk. KARATİLER).

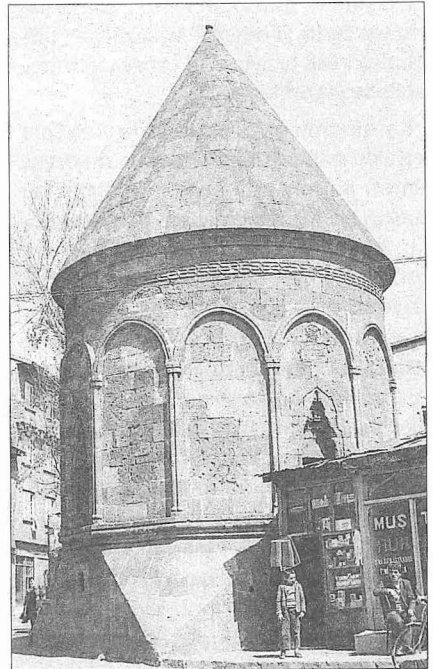
KARANLIK KÜMBET

Erzurum'da XIV. yüzyıl başlarına ait bir mezar anıtı.

Dervişağa mahallesinde Gülâhmet cad-desi üzerindedir. Kitâbesine göre 708 (1308) yılında Sadreddin Türkbeg tarafından yaptırılmıştır. Zamanla harap olan kümbet 1954'te Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce tamir ettirilmiştir. Karanlık adını nereden aldığı ve kimin için yapıldığı bilinmemektedir. *Erzurum Vilâyeti Sal-nâmesi*'nde Sadreddin Konevî'nin burada medfun olduğu kayıtlıysa da bu doğru değildir. Girişi bugün bir evin bahçesinde kalan yapının doğusunda bir hazîre bulunmaktadır.

Küfeki taşıyla inşa edilen kümbet iki katlıdır. Kare planlı bir mumyalıkla (kaide) içten daire, dıştan on iki yüzlü gövdeden oluşan yapının üzeri içten kubbe, dıştan konik bir külâhla örtülmüştür. Doğu yönünden merdivenle inilen çapraz tonozlu mumyalıkta iki mezar yer almaktadır. Üç yönde açılan menfezlerle kuvvetli bir hava akımı sağlanmıştır. Kaideden gövdeye, köşelerin pahlanmasıyla onikigene tamamlanan profilli bir kornişle geçilmektedir. Korniş üzerinden yükselen çifte sütunçelerle silme kemerlerin çevre-

Karanlık Kümbet - Erzurum

lediği yüzler birer sathî niş görünümündedir. Gövde kemerlerden itibaren saçağa kadar silindirik olarak devam eder. Saçağın altında kırmızı taş üzerine işlenmiş geometrik geçme motifli süsleme kuşağı dolanmaktadır. Kuzeydeki kapı ile diğer üç yönde açılan basık kemerli pencereler mukarnas kavsaralı nişler şeklinde düzenlenmiştir. Kapının bulunduğu sathî niş kemerindeki küfî kabartma yazı kısmen bozulmuştur. Mermere yazılmış üç satırlık asıl tarih kitâbesi ise güneydeki pencerenin üstüne yerleştirilmiştir. Kitâbenin üzerinde daire içinde beş köşeli yıldız meydana getiren monogram biçiminde bir yazı daha mevcuttur.

Gövde içindeki pencere mukarnasları kırmızı renkli boya ile çerçevelemiştir. Güneydeki pencere aynı zamanda mihrap olarak değerlendirilmiştir. Kuşatma kemerinde çifte rûmiden oluşan ve ucu hilâlle sonuçlanan kabartma bir palmet motifli bulunmaktadır. Kubbe eteğinde mahallî üslûpla işlenmiş kalem işi basit bitki örnekleriyle kandil motifleri yer almaktadır. Diğer kısımlar sade ve süslemesizdir. Yapı içindeki sanduka kaybolmuştur.

Karalık Kümbet, Anadolu'da Selçuklu ve İlhanlı döneminde yapılan mezar anıtlarıyla aynı özelliklere sahiptir. Kitâbede geçen adın okunuşundaki ihtilâfa rağmen üzerinde tarih bulunması benzer türbe-kümbetlerin tarihlendirilmesi açısından önemlidir. Ayrıca usta imzası olduğu sanılan yıldız biçimli yazının da Tercan Mama Hatun Türbesi ile Beyşehir Eşrefoğlu Camii kubbesinde aynen tekrar edilmesi ilginçtir. Erzurum'daki diğer kümbetlerde olduğu gibi zeminden hayli yüksekte bulunan gövdeye giriş kapısına çıkılacak merdiveni yoktur. Mumyalıkta bulunan mezarlar türbe sandukaları gibi örtülü ve bakımlı olup halk tarafından ziyaret edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Sâlnâme-i Vilâyet-i Erzurum (1317), s. 168; M. Nusret, *Târihçe-i Erzurum yahut Hemşehrilere Armağan*, İstanbul 1922, s. 92; Abdurrahim Şerif Beygu, *Erzurum: Tarihi, Anıtları, Kitabeleri*, İstanbul 1936, s. 146-147; İbrahim Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve Kitabeleri ile Erzurum Tarihi*, İstanbul 1960, s. 410-412; Rahmi Hüseyin Ünal, *Les monuments islamiques anciens de la ville d'Erzurum et de sa région*, Paris 1968, s. 116-120; a.mlf., "Erzurum İli Dahilindeki İslâmî Devir Anıtları Üzerine Bir İnceleme", *EFAD*, VI (1974), s. 103; M. Oluş Arık, "Erken Devir Anadolu Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri", *Anadolu: Anatolia*, XI, Ankara 1967, s. 84; Mehmet Özel, "Erzurum'da Selçuklu Devri Eserleri", *Kültür ve Sanat*, sy. 5, İstanbul 1977, s. 173.

ABDÜSSELÂM ULUÇAM

KARANTİNA

Bulaşıcı hastalıklardan korunmak için insan veya hayvanların belli bir yerde gözetim altında tutulması.

Sözlükte "yolcuların gözetim altında tutulma süresi" demek olan ve İtalyanca "kırk" anlamına gelen *quarantenadan* gelir. Osmanlı Devleti karantina usulünü uygulamaya başladığında bu kelimenin yerine daha çok "usûl-i tehaffuz", karantina yeri olan *lazaret* veya *lazarettoya* karşılık da "tehaffuzhâne" tabiri kullanılmıştır (bk. HIFZISSİHHA).

Bulaşıcı hastalıklar sebebiyle çeşitli tedbirlerin alınması ve hastalığa yakalanmış olanların tecrit edilmesi eskiden beri görülen bir uygulamadır. Eski Ahid'de, savaşta sonra orduda çıkan veba salgını dolayısıyla askerlerin yedi gün süreyle ordugâhın dışında konaklamaları, vücutlarını, elbiselerini ve diğer eşyalarını temizlemeleri, ateşe dayanıklı madenî eşyanın tamamını ateşten geçirmeleri emredilmekte ve ancak yedinci gün tekrar yıkayıp elbiselerini de bir daha yıkadıktan sonra ordugâha girebilecekleri belirtilmektedir (Sayılar, 31/16-24). Aynı şekilde cüzzamlı hastaların belirli bir süre tecrit edilmesi, elbiselerinin temizlenmesi veya yakılmasıyla ilgili hükümlere de geniş yer verilmektedir (Levililer, 13/2-5, 46, 52; Sayılar, 5/1-4).

Hz. Peygamber bir yerde veba çıktığını duyanların oraya girmemelerini, bulundukları yerde zuhur etmesi halinde ise oradan çıkmamalarını emretmiştir (Buhârî, "Tıb", 30; Müslim, "Selâm", 92). Cüzzamlı hastalardan kesinlikle uzak durulmasını isteyen Resûl-i Ekrem (Buhârî, "Tıb", 19), kendisine biat etmek üzere Medine'ye gelmekte olan Sakif heyetinde cüzzamlı bir hastanın bulunduğunu haber alınca onun geri dönmelerini istemiş ve biatının kabul edildiğini bildirmiştir (Müslim, "Selâm", 126; İbn Mâce, "Tıb", 44). Hz. Peygamber, hastalıklı hayvanların sağlıklı hayvanlardan ayrı tutulması gerektiğini de belirtmiştir (Müslim, "Selâm", 104-105; Ebû Dâvûd, "Tıb", 24). Suriye'ye gitmek üzere yola çıkan Hz. Ömer'e bölgede veba salgını olduğu haber verilince geri dönmüştür (Buhârî, "Tıb", 30; Müslim, "Selâm", 98; Taberî, IV, 57-58). Emevî Halifesi Velîd b. Abdülmelik cüzzamlıların tecridine yönelik tedbirler almış, yaptırdığı hastahane onları ba-

kım ve tedavileri için para tahsis etmiştir (Taberî, VI, 437; Makrîzî, II, 405).

Yolcularla ilgili olarak bilinen ilk karantina uygulaması 1377'de Venedik ve Dubrovnik'te yapıldı, ilk karantinahâne ise 1423 yılında Venedik yakınlarında Santa Maria di Nazeret adasında kuruldu (Panzac, *Quarantaines et Lazarets*, s. 31). XIV. yüzyılın sonlarından itibaren Doğu Akdeniz limanlarında tatbik edilmeye başlanan karantina tedbirleri, daha sonraki dönemlerde karayolu ulaşımına da sıkı bir şekilde uygulandı. Bunun en tipik örneği Avusturya'nın Osmanlılar'a uyguladığı karantınadır. Pasarofça Antlaşması'nın ardından Osmanlı-Avusturya ticarî münasebetlerinin ve mal mübâdelesinin artmasıyla Avusturya, Doğu'dan taşınan ve ba hastalığının ülkesine sirayetini engelleyebilmek için Osmanlı tüccar, yolcu ve mallarına karşı çok katı karantina tedbirlerine başvurmuştur. Osmanlı ülkesinden gelen yolcuların ve malların karantinaya uğramadan sınırdan geçişine izin vermemiş, Osmanlı-Avusturya sınırı boyunca bu işle uğraşan ve salgınların söndüğü zamanlarda dahi sıkı kontrollere devam eden üç aşamalı idarî bir teşkilât meydana getirmiştir (Kolling, s. 423 vd.).

Modern anlamda karantina uygulamasının yaygınlaşmasında ve karantina teşkilâtlarının kurulmasında büyük salgınlar etkili olmuştur. Özellikle XIX. yüzyılın karakteristik hastalığı olan kolera sağlık teşkilâtlarının kurulmasını hızlandırmış, sağlık alanında milletlerarası iş birliği ve antlaşmalar yapılmasına yol açmıştır. Yüzyıllar boyu insanlığı dehşete düşüren büyük veba salgınlarının yerini XIX. yüzyılda kolera pandemileri almıştır. Asya kolerası olarak adlandırılan ve Hindistan'dan çıkarak bütün dünyaya yayılan kolera Osmanlı ülkesinde ve başşehirinde de etkili olmuş, 1817, 1829, 1852, 1863, 1881 ve 1899 salgınları kitle halinde ölümlere yol açmıştır.

Osmanlı Devleti'nde ilk karantina uygulaması 1831 yılındaki büyük kolera salgını sırasında olmuştur. Rusya'daki hastalık üzerine İngiltere, Fransa, Nemçe sefâret tercümanları Rusya'dan Osmanlı limanlarına gelecek gemilere karantina tatbik edilmesini istediler. Bunun üzerine II. Mahmud devlet ricâlinden karantina işinin müzakere edilerek karantina icrasına başlanmasını emretti. Sadâret kaymakamının başkanlığında seraskerin de bulunduğu bir meclis karantina işini görüş-